

економічного характеру; підготування пропозицій щодо зміни чинного або скасування застарілих, що фактично втратили силу, нормативних актів із питань підготовки та використання службово-розшукових собак.

Таким чином, під **нормативно-правовим регулюванням діяльності кінологічних підрозділів органів внутрішніх** необхідно розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів нормотворчого процесу щодо врегулювання та впорядкування засобами юридичної техніки суспільних відносин, які виникають з приводу відбору, підготовки та використання службово-розшукових собак у попередженні, розкритті та розслідуванні протиправних вчинків.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2005 р.

І.В. Кубарев

ДОРУЧЕННЯ СЛІДЧОГО ОРГАНУ ДІЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ГРУПОЮ ОСІБ

Вбивства відносяться до категорії злочинів, розкриття і розслідування яких у більшості випадків неможливо без ефективної взаємодії слідчого й оперативних підрозділів. Тим більше важлива така взаємодія при вчиненні вбивства групою осіб, оскільки розслідування таких злочинів пов'язане з вирішенням додаткових, складних у тактичному відношенні завдань, характеризується підвищеною трудомісткістю і, як правило, більш активною протидією з боку зацікавлених осіб¹.

Однієї з поширених процесуальних форм взаємодії у справах зазначеної категорії є доручення слідчого органу дізнання про проведення розшукових дій (ст. 114 ч. 3 КПК України), що пояснюється її законодавчою регламентацією, простотою організації і виникненням з ініціативи слідчого, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа. Дослідженню доручення слідчого органу дізнання були присвячені роботи ряду науковців². Разом

¹ Быков В.М. Криминалистическая характеристика преступных групп. Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1986. – С.13; Он же. Психологические основы расследования групповых и организованных преступлений // Законность. – 1996. – № 4. – С. 22-23; Макаренко Е.И. Расследование разбойных нападений с проникновением в жилище. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1991. – С. 4, 12-13.

² Михайлов А.И. Отдельное поручение следователя. – М., 1971; Быков В.М. Психологические аспекты взаимодействия следователя и органа дознания. – Омск: ВШ МВД СССР, 1976. – С.17-27; Рогожин В.А. Взаимодействие следователей с органами дознания при расследовании преступлений несовершеннолетних: Учебное пособие. – К.: КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1985. – С. 22-30.

із тим, окремі аспекти даної форми взаємодії, зокрема її використання при розслідуванні різних видів злочинів, залишаються дослідженими недостатньо, що, очевидно, і є однією з причин низької результативності виконання доручень слідчого про проведення розшукових дій на практиці¹. Завдання цієї статті полягає у дослідженні факторів, які впливають на ефективність використання зазначеної форми взаємодії при розслідуванні вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності.

У літературі під дорученням слідчого розуміють "його пропозицію органу дізнання провести в розслідуваній справі відповідну розшукову або слідчу дію"², хоча вірніше було б говорити не про "пропозицію", а про вимогу, оскільки виконання цих доручень для органа дізнання є обов'язковим.

На результативність виконання доручення слідчого істотно впливає його зміст. Зміст доручення слідчого про проведення розшукових дій у справі про неочевидне вбивство, вчинене групою, насамперед повинен відповідати загальним до нього вимогам. Описуючи ці вимоги багато авторів відзначають, що в дорученні повинна міститися інформація, необхідна для його виконання і ті завдання, вирішення яких доручається органу дізнання³. Однак цього недостатньо, оскільки, як справедливо констатується в літературі, доручення слідчого органу дізнання є його процесуальним рішенням⁴ і тому повинне бути мотивованим⁵. Значення мотивування полягає також у тому, що, по-перше, від нього залежить ставлення до доручення безпосереднього виконавця (оперативного працівника), усвідомлення ним значення і важливості його своєчасного виконання⁶, а по-друге, "відсутність мотивування ускладнює розуміння оперативними працівниками органів дізнання завдань і мети взаємодії, що негативно впливає на її ефективність"⁷.

¹ Так, за даними О.В. Бауліна та Н.С. Карпова позитивні результати при виконанні доручень слідчого про проведення розшукових дій були досягнуті лише у 10,7% випадків. Див.: Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: Монографія / Під заг. ред. З.Д. Смітєнко. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – С. 200.

² Міхєєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / Відп. ред. В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – С. 180.

³ Див. наприклад: Вологін С.М., Сивачев С.В. Взаимодействие следователя, оперативного работника уголовного розыска и эксперта-криминалиста при установлении лица, совершившего квартирный кражу. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1985. – С. 10-11.

⁴ Кузьмин Г.А. О сущности и форме процессуальных решений следователя // Закон и право. – 2002. – № 1. – С. 12-14.

⁵ Рогожин В.А. Взаимодействие следователей с органами дознания при расследовании преступлений несовершеннолетних: Учебное пособие. – К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1985. – С. 24.

⁶ Быков В.М. Психологические аспекты взаимодействия следователя и органа дознания. – Омск: ВШ МВД СССР, 1976. – С. 7.

⁷ Погорецький М. Межі доручень слідчого органам дізнання про проведення оперативнорозшукових заходів // Право України. – 2000. – № 9. – С. 47.

Вивчення взаємодії слідчого й оперативних підрозділів при розслідуванні вбивств, вчинених групою осіб в умовах неочевидності показує, що результативність виконання доручення слідчого про проведення розшукових дій знаходиться у залежності від його конкретності, яку, на нашу думку, також слід розглядати як вимогу до змісту доручення. У більшості робіт із криміналістики і кримінального процесу вказується, що слідчий має право лише ставити органу дізнання цілі і завдання, не вирішуючи питання про способи і форми його виконання¹. На практиці це призводить до того, що в дорученні слідчий вимагає від оперативних підрозділів прийняти необхідні оперативно-розшукові заходи для встановлення вбивці (особи загиблого, свідків тощо). Представляється, що доручення з подібними формулюваннями не сприяють ефективній взаємодії. По-перше, в силу ст. 104 КПК України на органи дізнання і так лежить обов'язок з метою встановлення злочинця продовжувати виконання оперативно-розшукових дій. У цьому відношенні доручення з проханням "прийняти необхідні оперативно-розшукові заходи" нових завдань перед оперативними підрозділами не ставить і, власне кажучи, є непотрібною перепискою. По-друге, доручення з таким формулюванням суперечить положенню закону, який покладає на слідчого обов'язок визначати напрямок розслідування. Доручення такого роду перекладають цей обов'язок на оперативного працівника, змушуючи його висувати версії щодо особи злочинця, визначати коло осіб, серед яких його треба шукати, самостійно намічати проведення заходів

Тому слушно слід визнати іншу точку зору, відповідно до якої, якщо доручення про проведення розшукових дій тісно пов'язано із застосуванням непроцесуальних заходів гласного характеру, то в самому дорученні слідчий вправі вказати в яким саме спосіб доцільно виконати доручене завдання². Так, слідчий може вказати в дорученні, що з метою встановлення свідків і очевидців необхідно опитати громадян, що мешкають чи працюють на прилеглій до місця події території, або перевірити готелі з метою встановлення особи невідомого трупа. Такі доручення (з вказівкою конкретних дій) мають місце на практиці, а працівники прокуратури і суду не вбачають у цьому порушення законності.

Перелік конкретних заходів, які слідчий може доручити оперативним підрозділам залежить по-перше, від слідчої ситуації, а по-друге, від завдання, що підлягає вирішенню. У справах про неочевидні вбивства, типовими

¹ Деякі питання розслідування умисних вбивств на сучасному етапі (методичні рекомендації): Генеральна прокуратура України. – К., 2001. – С. 3; Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. – М.: Юрид. лит., 1970. – С.11; Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. Российская Е.Р. Криминалістика: Учебник для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1999 – С. 495.

² Дербенев А.П. Пределы поручения следователя органу дознания // Правоведение. – 1983. – № 4. – С. 82.

завданнями, на вирішення яких направлене доручення слідчого про проведення розшукових дій є:

а) затримання злочинців по гарячих слідах (організація загороджувальних заходів, переслідування по гарячих слідах, у тому числі з використанням допомоги осіб, що бачили вбивць та ін.)

б) збір відомостей про подію та причетних до неї осіб у районі місця події (проведення подворно-поквартирних обходів, робота "на слух", використання обліків житлово-комунальних організацій);

в) встановлення особи загиблого (перевіркою за обліками безвісти зниклих осіб і інших обліків криміналістичного й оперативно-розшукового призначення, перевіркою готелів, встановленням осіб, що не вийшли без поважних причин на роботу);

г) з'ясування способу життя потерпілого і його зв'язків, перевірка останніх на причетність до вбивства (шляхом опитування його знайомих, встановлення таких осіб по записах у телефонних і адресних книжках потерпілого, у місцях його минулого навчання, роботи, військової служби та ін.);

г) встановлення місцезнаходження трупа або його частин (прочісування й огляд різних територій, акваторій і інших об'єктів, орієнтування особового складу суміжних ОВС і т.п.);

д) пошук транспорту, знярядь злочину, викраденого майна та інших об'єктів, які повинні знаходитися у осіб, що вчинили вбивство;

е) встановлення свідків, очевидців, знярядь і засобів убивства та інших джерел криміналістично значущої інформації (шляхом проведення подворно-поквартирних обходів, обстеження різних об'єктів і територій, використання засобів масової інформації і др.).

е) встановлення причетних до вчинення вбивства осіб (по зв'язку з місцем злочину, по зв'язку з жертвою, за слідами, що ймовірно осталися на їхньому тілі й одязі, серед контингенту осіб антисоціальної спрямованості, у місцях імовірної появи).

У випадку наявності даних про участь у вчиненні вбивства кількох осіб, доручення слідчого про проведення розшукових дій може бути спрямоване також на:

а) виявлення і перевірку на причетність до вчиненого вбивства угруповань певної спрямованості (молодіжних; осіб, раніше суджених за певні злочини; осіб, що систематично проводять вільний час поблизу місця події; ОЗГ);

б) встановлення співучасників особи, що перевіряється на причетність до убивства (головним чином шляхом виявлення і вивчення її зв'язків в різних сферах життя – побутові, ділові, по минулій судимості і т.п., шляхом вивчення різноманітних обліків, записних книжок, зняття інформації з каналів зв'язку, а також шляхом організації спостереження за ймовірно причетними до вбивства особами);

в) розкладання злочинної групи (виявлення фактів поведінки членів групи, що суперечать груповій етиці, проведення тактичних операцій, заснованих на правомірній дезінформації співучасників);

г) встановлення ступеня і характеру участі окремих членів групи у вчиненому вбивстві (виявлення осіб, що раніше входили до групи або зв'язаних із нею і здатних охарактеризувати стосунки її членів, проведення зняття інформації з каналів зв'язку, здійснення тактичних операцій).

Ще раз підкреслимо, що слідчий вправі доручити оперативним підрозділам проведення лише гласних пошукових дій, під якими слід розуміти не процесуальні заходи, проведення яких зберігається в таємниці від осіб, переслідуваних у кримінальному порядку, а від інших осіб (потерпілих, очевидців, представників громадськості і т.п.) лише у випадку, коли їхня поінформованість загрожує розголошенням матеріалів досудового слідства¹. Що стосується проведення заходів негласного характеру, то слідчий дійсно не вправі давати тут які-небудь конкретні вказівки. Однак слід відзначити обґрунтованість точки зору О.М. Ларіна, який вважає, що у відповідних випадках у дорученні вказується, що необхідні дії повинні бути проведені негласно². Слід тільки уточнити, що мову треба вести про негласне вирішення поставлених у дорученні завдань, а не про негласне виконання дій.

Таким чином, підвищенню ефективності виконання доручення слідчого про проведення розшукових дій повинно сприяти правильне формулювання його змісту, в т.ч. завдань, що підлягають вирішенню та дій, які необхідно провести. У цьому відношенні уявляється перспективним подальше дослідження окремих видів злочинів і формування типових переліків завдань і способів їхнього вирішення, що можуть бути доручені слідчим оперативним підрозділам.

Стаття надійшла до редколегії 22.11. 2004 р.

¹ Дербенев А.П. Пределы поручения следователя органу дознания // Правоведение. – 1983. – № 4. – С. 82.

² Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. – М: Юрид. лит., 1970. – С. 117.